

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Інститут української мови НАН України
Інститут мовознавства імені О. О. Потебні НАН України

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ

ШУМЕНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЄПІСКОПА
КОНСТАНТИНА ПРЕСЛАВСЬКОГО

Матеріали

I Міжнародної славистичної конференції, присвяченої пам'яті святих Кирила і Мефодія

Харків – Шумен
Харківське історико-філологічне товариство
11 травня 2021 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**Інститут української мови НАН України
Інститут мовознавства імені О. О. Потебні НАН України**

**Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди**

**Шуменський університет імені Єпископа
Константина Преславського**

**МАТЕРІАЛИ
I Міжнародної славістичної конференції,
присвяченої пам'яті
святих Кирила і Мефодія**

**Харків — Шумен
Харківське історико-філологічне товариство**

11 травня 2021 року

Матеріали I Міжнародної славістичної конференції, присвяченої пам'яті святих Кирила і Мефодія / за заг. ред. О. О. Маленко.
Харків – Шумен : ХІФТ, 2021. 344 с.

Рекомендувала до друку вчена рада Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
(протокол № 5 від 2 червня 2021 року)

ISBN 978-966-1630-51-1

Свідомо про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3281 від 18.09.2008.

Редакційна колегія:

Маленко О. О., докт. філол. наук, проф.; ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Корнієнко С. І., канд. філол. наук, доц., докторант; ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Умрихіна Л. В., канд. філол. наук, доц.; ХНПУ імені Г. С. Сковороди

Рецензенти:

Радчук О.В., докт. філол. наук, доцент, професор кафедри зарубіжної літератури та слов'янських мов; ХНПУ імені Г. С. Сковороди.
Сюта Г. М., докт. філол. наук, ст. наук. співроб. відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики; Інститут української мови НАН України.

У «Матеріалах» розміщено доповіді українських, болгарських, молдовських мовознавців, літературознавців, істориків, педагогів-методистів, філософів, мистецтвознавців, які взяли участь у I Міжнародній славістичній конференції, присвяченій пам'яті святих Кирила й Мефодія, що відбулася в Харкові 11 травня 2011 року. Питання наукового обговорення висвітлюють основні напрями сучасних досліджень у філології, історії, дидактиці, філософії освіти.

Для науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти всіх рівнів, учителів.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61168

© Автори доповідей, 2021
© Дизайн Т. Лисиченко, 2021

Телсжкіна Олеся

СЛОВНИК СТИЛІСТИЧНИХ ПОВТОРІВ:
ЛІНГВІСТИЧНИЙ ПОГЛЯД 197

Умрихіна Любов

БАЖАЛЬНІ КОНСТРУКЦІЇ ІЗ ЧАСТКАМИ *ХАЙ*, *НЕХАЙ*
У ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНОМУ ВІЯВІ 204

Ушева Катерина

ВАРИАНТЕН ЯТОВ ИЗГОВОР С ПОВЕЧЕ
ОТ ЕДНА ГЛАСНА ФОНЕМА В ДИАЛЕКТИТЕ ОТ ЮЖНАТА
ПОЛОВИНА НА ЯТОВИЯ ИЗОГЛОСЕН ПОЯС 211

Фурат Олена

ВЕРБАЛЬНИЙ ОБРАЗ ЧОРНОБИЛЯ
В СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКОМУ
ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ 217

СЛОВ'ЯНСЬКІ ЛІТЕРАТУРИ У СВІТОВОМУ КУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ. ІСТОРІЯ СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ

Василенко Яна

УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО В ДЗЕРКАЛАХ
РОМАНТИЧНИХ ЛІТЕРАТУР СЛОВ'ЯНЩИНИ 223

Георгиева Милена

БЪЛГАРСКИТЕ РЕВОЛЮЦИОНЕРИ —
ВЪЗПИТАНИЦИ НА ЮЖНОСЛАВЯНСКИЯ ПАНСИОН
В ГРАД НИКОЛАЕВ 231

Козлова Алла

ОСОБЕННОСТИ ИНТЕРПРЕТАЦИИ МУЗЫКАЛЬНОЙ
ТЕМЫ В ПОЭЗИИ ЭЛЬДАРА РЯЗАНОВА 240

всі тенденції в розвитку вокалу Ъ, зареєстрованого в сучасних болгарських діалектах: наявність східно-болгарських широких вокалів (’ӑ, ӗ) і тіснішого, у порівнянні з ними, західно-болгарського континуанту є.

Через те, що все іще діють певні активні (живі) процеси, розкривається й низка проміжних (варіантних) позицій, у яких ятовий розвиток не повністю здійснений і ці процеси відбуваються і зараз.

ВЕРБАЛЬНИЙ ОБРАЗ ЧОРНОБИЛЯ В СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Фурат Олена

*здобувачка ступеня доктора філософії
кафедри української мови,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди;
викладачка кафедри української мови і літератури
відділення слов'янських мов,
Стамбульський університет
o.v.furat@gmail.com*

Аварія на Чорнобильській атомній електростанції 26 квітня 1986 р. стала сенсаційною трагедією на території СРСР, сколихнула весь світ і розділила історію на «до» і «після». Тема Чорнобиля посіла одне з провідних місць в українській літературі, особливо одразу після трагедії й ще кілька десятків років по тому. Багато відомих письменників присвятили свої твори найстрашнішій катастрофі людства. Серед українських науковців, що досліджували тему Чорнобиля в українській літературі та публіцистиці, найбільш відомими є О. Астаф'єв, Н. Бара-

новська, В. Галич, І. Михайлин, В. Моренець, О. Харлан [Нетреба, 2016: с. 63].

Тему Чорнобильської катастрофи в українській публіцистиці представлено творами письменників і журналістів, які здебільшого збирали інформацію про перебіг тогочасних подій та їхні наслідки для всього населення. Українські письменники-вісімдесятники писали про аварію з наголосом на психологізмові, вони звертали увагу на те, яким було життя до трагедії і як змінилося після неї. Серед них помітними стали нариси Ліни Костенко, Олеся Гончара, Дмитра Павличка, Юрія Щербака, Івана Драча та ін.

Протягом 35 років з моменту катастрофи на ЧАЕС сприйняття цієї події та її наслідків істотно змінювалося. Чорнобиля як місця аварії вже немає, залишилися тільки зміни, що відбулися внаслідок вибуху на четвертому реакторі — екологічні, соціальні, політичні. Нові соціально-екологічні умови, що склалися в країнах східної Європи після аварії, динамічно відтворюються в мовній організації чорнобильської літератури й визначають напрями формування «чорнобильського» словника, який, своєю чергою, демонструє розширення семантичного поля лексики *Чорнобиль*.

У сучасному українському мовомисленні образ *Чорнобиль* вирізняється тим, що його можна чітко хронологізувати й простежити в реальному часі механізми метафоризації й аксіологізації. Під впливом потужних екстралінгвальних чинників за надзвичайно короткий проміжок часу номінація *Чорнобиль* розширила свій асоціативно-семантичний потенціал [Гоцинець 2004: с. 21].

У постчорнобильській публіцистичній літературі, що намагалася осмислити причини й наслідки техногенної катастрофи світового масштабу, відстежується оновлення й специфічна аксіологізація словника [Гоцинець 2010: с. 107]. Саме завдяки тому резонансу, що викликала

трагедія, та масовому й всебічному опису причин і наслідків аварії, можна прослідити шлях трансформації топоніму *Чорнобиль* у лінгвопрецедентний феномен. І першим етапом цієї трансформації можна вважати медійне висвітлення Чорнобильської катастрофи, що забезпечило ознайомлення більшості членів суспільства з майбутнім феноменом.

Завдяки широкому висвітленню чорнобильських подій і постподій у ЗМІ, відбувається метонімічний зсув, і лексема *Чорнобиль* починає позначати безпосередньо ядерну катастрофу, ніж місто, у якому ця катастрофа відбулася. На наступному етапі відбувається метафоричний зсув, у результаті якого лексема *Чорнобиль* набуває таких метафоричних значень, як «екологічна трагедія», «техногенна аварія», «катастрофа» та ін. На цьому етапі також виникає чорнобильський фольклор і здійснюється міфологізація катастрофи.

Одночасно навколо цієї центральної лексеми виникає цілий ряд асоціативних і нових понять: «діти Чорнобиля», «переселенці», «ліквідатори», «чорнобильський слід», «чорнобильське забруднення» та ін. Окрім цього, як коментує дослідниця І. Гоцинець, у «чорнобильському» словнику активними одиницями стали *атомна станція, аварія, реактор, четвертий блок, саркофаг, зона, зона відчуження, радіація, радіаційний/радіоактивний, атом, атомний, нукліди, радіонукліди, стронцій, цезій, плутоній, дозиметр* і т. ін. [Гоцинець 2010: с. 108]

Кожна країна, якої близько торкнулася чорнобильська трагедія, намагалася по-своєму розповісти про події, що відбувалися, з урахуванням власних національних інтересів. Не є винятком і Білорусь. Чорнобильська трагедія отримала значне відображення у творчості багатьох прозаїків, поетів і публіцистів Гомельщини. Безумовно гучними літературними подіями стали роман І. Шамякіна «Злая зорка», повісті Б. Саченко

«Родны кут», «Еўка», вірші М. Метлицкого, книга публіцистики С. Алексієвич «Чорнобильська молитва». Одразу після трагедії, Чорнобиль поставав для білоруських літераторів перш за все як катастрофа, яку можна порівняти з війною, тобто з тим, що руйнує правила та устої, змінює зв'язки між людьми, порушує екзистенціальні питання [Чернякевич 2021].

І якщо для Білорусі Чорнобильська катастрофа стала насамперед демографічною проблемою, то українці почали говорити про культурну руйнацію. Уперше серед кіл інтелігенції у 80-ті роки з'являється термін «духовний Чорнобиль» [Гундорова]. Він характеризує поширення руйнівної катастрофи на інші аспекти тогочасного життя — мову, культуру, духовність. У сучасній Україні поняття «духовний Чорнобиль» здобуває особливо широку популярність: цим поняттям позначаються глобальні духовно-релігійні, екологічні, національні загрози.

Іншою є картина чорнобильської трагедії в сучасній білоруській публіцистиці. Починаючи з 1991 року в Білорусії діє «чорнобильська» політика — «комплекс державних заходів, спрямованих на ліквідацію, мінімізацію та подолання наслідків катастрофи на ЧАЕС» [Степанов 2010: с. 13]. Основним інструментом цієї політики є Державна програма. Починаючи з 2008 року, коли було прийнято рішення про будівництво Білоруської АЕС в м. Островце, ця політика направлена на зменшення згадок про негативні наслідки катастрофи: «Держава намагається всіма силами стерти пам'ять про Чорнобиль, над Білоруссю опустився такий самий саркофаг, як над реактором в Чорнобилі» [Смольникова].

У публіцистичних творах українських, білоруських і російських авторів попередніх років переважають спогади, хронології, свідчення очевидців, ліквідаторів і переселенців. Проте серед сучасних видань, можна побачити новий погляд на цю трагічну тематику. Аварію

на ЧАЕС починають розглядати не в тому аспекті, як вона вплинула на навколишнє середовище, а з точки зору майбутніх перспектив відновлення покинутих територій, багатой історії Полісся. У творчості М. Камиша Чорнобиль постає у новому світлі — як приваблива для відвідування зона. А одна з відомих сучасних письменниць-публіцисток О. Забужко у своєму есе «Планета Полин» привертає увагу до ідеї: «А ще згодом з'ясувалося, що і з жахом ... людина здатна навчитися жити. І ось це, як на мене, і є найважливіше в усій цій історії» [Забужко].

Отже, чорнобильський публіцистичний дискурс хоч і набув тотальних форм, сьогодні має циклічний характер — актуальність теми поновлюється щороку напередодні дати трагедії. Вербалізації цієї теми підпорядкований характерний «чорнобильський» словник, який відбиває входження в загальномовну практику вузькоспеціальних термінів, а також засвідчує розширення семантичного поля образу *Чорнобиль*.

Література

1. Гоцинець І. Мовний образ чорнобильської зони у поетичній мовотворчості кінця ХХ ст. *Культура слова*. Вип. 73. 2010. С. 107–114.
2. Гоцинець І. «Чорнобиль болем України вічно буде мучити мене...» (семантичний розвиток образу Чорнобиля у мові художньої літератури 80-90-х років ХХ ст. *Культура слова*. Вип. 64. Київ, 2004. С. 21.
3. Гундорова Т. Пост-Чорнобиль: катастрофізм як нова національна ідея. 2012. URL : <https://life.pravda.com.ua/columns/2012/04/26/101231/>
4. Забужко О. Уривок з есе «Планета Полин». *Збірка «З мави книг і людей»*. Чернівці, 2012. URL : <https://www.facebook.com/uinp.gov.ua/posts/>

5. Нетребба М. М., Грудєва М. О. Чорнобильська трагедія в українській публіцистиці останнього десятиліття. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. Вип. 2 (26). 2016. С. 63–67.
6. Смольникова В. Наслідки Чорнобиля довго будуть позначатися на білорусах. URL: <https://www.dw.com/ru/последствия-чернобыля-долго-будут-сказываться-на-белорусах/a-38413201>
7. Степанов А. Политика Чернобыля в Беларуси в 1986-2008 годах: формирование и проявления дискурс-коалиций. Вильнюс, 2010. С. 210. URL: <https://epublications.vu.lt/object/elaba:2016649/>
8. Чернякевич Т. Чернобыль в белорусском кино и литературе. 2021. URL: <https://belsat.eu/ru/news/26-04-2021-chernobyl-v-belorusskom-kino-i-literature-chto-pochitat-posmotret-i-kak-otsenit/>